

К. В. Гостра,

асистент

*Криворізький державний
педагогічний університет*

ВИЗНАЧЕННЯ РІВНІВ СФОРМОВАНOSTІ ВТОРИННОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЛІНГВОМЕТОДИЧНА ПРОБЛЕМА

Гостра К. В. Визначення рівнів сформованості вторинної мовної особистості як лінгвометодична проблема.

У статті уточнено поняття «вторинна мовна особистість», визначено та схарактеризовано рівні сформованості вторинної мовної особистості: початковий, середній, достатній, високий.

Ключові слова: мовна особистість, вторинна мовна особистість, рівні мовної особистості, рівні вторинної мовної особистості.

Гострая К. В. Определение уровней сформированности вторичной языковой личности как лингвометодични проблема.

В статье уточнено понятие «вторичная языковая личность», определены и охарактеризованы уровни сформированности вторичной языковой личности: начальный, средний, достаточный, высокий.

Ключевые слова: языковая личность, вторичная языковая личность, уровни языковой личности, уровне вторичной языковой личности.

Hostra K. V. Determination of levels of secondary language personality formation as a linguomethodical problem.

The article clarifies the concept of “secondary language personality”, defines and characterizes the levels of formation of the secondary language personality: primary, secondary, sufficient, high.

Key words: language personality, secondary language personality, levels of language personality, levels of secondary language personality.

Постановка проблеми. Мета іншомовної освіти — формування таких знань, умінь та навичок, які дозволили б стати інофону повноправним учасником міжкультурного діалогу, розуміти носія мови повністю та без прогалин. Методисти та науковці говорять, що саме формування вторинної мовної особистості під час вивчення іноземної мови дозволить іноземцю правильно розуміти текст, який продукує носій мови. Питання формування вторинної мовної особистості

хвилює вже не одне покоління науковців. Першоджерелом поняття «вторинна мовна особистість» (І. І. Халєєва) є визначення «мовна особистість», що ввів Ю. М. Караулов у широкий науковий обіг у 1980-их роках. Різні аспекти вторинної мовної особистості (її структура, сутність, методи формування тощо) було досліджено у низці наукових розвідок (С. Г. Воркачов, В. І. Карасік, Л. П. Клобукова, В. П. Нерозняк, Ю. Є. Прохоров).

Аналіз останніх досліджень. Лінгвометодисти (І. В. Борисова, Т. В. Доброштан, А. О. Лазарєва, Л. О. Торопова, О. А. Фадеєва, І. А. Феоктістова) продовжують вивчати питання, пов'язані з особливостями формування та розвитку вторинної мовної особистості в тих, хто вивчає іноземну мову. Ю. М. Жигалкіна займається цією проблемою в контексті міжкультурної комунікації; в аспекті компетентнісного підходу до мовної підготовки — О. Д. Белецька та Н. В. Мамєдова. Не залишається поза уваги дослідників пошуки ефективних прийомів і засобів формування вторинної мовної особистості, наприклад, за допомогою прецедентних феноменів культури (І. Г. Гороява, Н. М. Гороява, К. В. Гостра, В. М. Єрьомкіна, О. Б. Канєвська, К. В. Потьомкіна, І. Я. Соковніна). Гострим питанням залишається визначення рівнів сформованості вторинної мовної особистості (Н. А. Камайданова, В. В. Катерміна, О. В. Косован, О. М. Логутенкова та ін.). Так, у межах дослідження функціонування вторинної мовної особистості в контексті культури її рівні було виділено у розвідці В. В. Катерміної та О. М. Логутенкової. Але існуючі дослідження потребують уточнення, конкретизування, адаптування до викладання в середніх загальноосвітніх закладах, так як вони не пов'язані безпосередньо з програмою «Російська мова», що і обумовило **актуальність** статті.

Мета статті — визначити та схарактеризувати рівні сформованості вторинної мовної особистості.

Виклад основного матеріалу. Мовна особистість, за Ю. М. Карауловим, — це особистість, що виражена в мові (текстах) і через мову; особистість, реконструйована в основних своїх рисах на базі мовних одиниць [4, с. 38]. Виходячи з цього, науковці визначають поняття «вторинна мовна особистість». В. В. Катерміна та О. Н. Логутенкова наголошують на тому, що вторинна мовна особистість складається із оволодіння вербально-семантичним кодом мови, що вивчається, — «мовною картиною світу» носіїв іноземної мови, тобто самою мовою як засобом спілкування концептуальної картини світу, що дозволить людині зрозуміти нову для неї соціальну дійсність, нову культуру [5, с. 44–45]. І. В. Борисова підкреслює, що саме поняття вторинної мовної особис-

тості побудоване на тому, що в основі іншомовної комунікації, характерної для певної лінгвокультурної спільноти, знаходиться інша картина світу, знайомство та розуміння якої під час навчання іноземних мов забезпечує виникнення іншомовної особистості, тому успішність оволодіння іншою мовою та культурою залежить від сформованості вторинної мовної особистості [1, с. 31–32]. На нашу думку, вторинна мовна особистість — це комунікативно-активний суб'єкт, що легко включається в міжкультурну комунікацію та здатен правильно продукувати мовну поведінку в тій чи іншій ситуації міжкультурного спілкування [3, с. 299].

Зазначимо, що в структурі мовної особистості Ю. М. Караулов виділяє три рівні: 1) вербально-семантичний (нульовий), на якому знаходиться носій мови, що володіє рідною мовою; 2) когнітивний (перший) рівень, пов'язаний із формуванням мовної картини світу; 3) мотиваційний (прагматичний) рівень, орієнтований на «цілі, мотиви, установки» [4, с. 39].

Запропонована Ю. М. Карауловим модель мовної особистості стала фундаментом у розробці І. І. Халєєвою трьохрівневої моделі вторинної мовної особистості: 1) вербально-семантичний рівень, який містить дві сфери (Тезаурус I формує мовну картину світу; Тезаурус II формує концептуальну або глобальну картину світу); 2) тезаурусний рівень; 3) прагматичний рівень, орієнтований на формування особистості, що здатна включатися в міжкультурне спілкування [7].

Базуючись на компонентах вторинної мовної особистості, Ю. М. Жигалкіна виділяє такі рівні вторинної мовної особистості:

- теоретико-понятійна компетенція (лексична, фонетична, граматична обізнаність, теоретичні знання про мову);
- мовна компетенція (практичне володіння іншою мовою на рівні міжкультурного спілкування);
- стратегічна компетенція (адекватна мовна поведінка особистості);
- культурологічна компетенція (оволодіння кодом іншої мови, здатність мовної особистості глибоко проникати у прихований культурний контекст) [2, с. 38].

Відповідно до цього, Ю. М. Жигалкіна виокремила наступні рівні мовної особистості: 1) вербально-семантичний рівень, який передбачає володіння іншою мовою, націлений на розв'язання міжкультурних комунікативних завдань (мовна та стратегічна компетенції); 2) когнітивний рівень, що включає поняття, ідеї, концепти, на базі яких у

вторинної мовної особистості формується систематизована іншомовна картина світу (стратегічна та культурологічна компетенції); 3) прагматичний рівень, який охоплює цілі, інтереси, мотиви і реалізується через мовленнєву діяльність або комунікативно-діяльнісні потреби вторинної мовної особистості (усі зазначені компетенції) [2, с. 38].

Необхідно зауважити, що в програмі «Російська мова» виділено предметні компетентності, які корелюють із змістовими лініями:

- мовленнєва компетенція — мовленнєва лінія (уміння здійснювати різні види мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання, письмо);
- мовна компетенція — мовна лінія (засвоєння мовних засобів і норм їх вживання у мовленні);
- соціокультурна компетенція — соціокультурна лінія (засвоєння відображених у мові понять, ціннісно значущих для кожного народу);
- діяльнісна компетенція — діяльнісна лінія (загальноосвітні уміння та стратегії, когнітивні та поведінкові дії) [6].

Отже, спираючись на розвідки Ю. М. Караулова, І. І. Халєєвої та Ю. М. Жигалкіної щодо структури моделей мовної особистості та вторинної мовної особистості, а також урахувавши основні положення програми «Російська мова» (цілі, змістові лінії, перелік компетенцій), визначимо рівні сформованості вторинної мовної особистості:

1) початковий — вербально-семантичний рівень: формування мовної компетенції (лексико-граматичні знання, теоретичні знання про мову, що вивчається);

2) середній — когнітивний рівень: формування мовної картини світу, що включає мовну, мовленнєву та частково соціокультурну (сформовану на початковому рівні: знання найбільш ціннісно значущих понять) компетенції;

3) достатній — концептуальний рівень: формування концептуальної картини світу, вдосконалення мовної, мовленнєвої та соціокультурної компетенції;

4) високий — прагматичний рівень: формування вмінь і навичок повноцінного міжкультурного спілкування, вдосконалення мовної, мовленнєвої, соціокультурної та діяльнісної компетенції.

Висновки та перспективи дослідження. Визначення рівнів сформованості вторинної мовної особистості відіграють важливу роль в навчанні іноземній мові: виконують контролюючу функцію та

допомагають вчителів редагувати процес навчання, а саме: надають інформацію про готовність або неготовність учня до міжкультурної комунікації, дозволяють чітко зрозуміти, яку компетенцію потрібно сформулювати, а яка вже сформована, що дає можливість відбирати відповідні завдання.

Перспективним напрямом подальшого дослідження, на нашу думку, є розробка необхідного для формування вторинної мовної особистості дидактичного матеріалу, пошук ефективних технологій та прийомів.

Список використаної літератури

1. Борисова И. В. Особенности формирования вторичной языковой личности студентов неязыковых профилей // Вестник МГОУ. Серия: Педагогика. 2015. № 1. С. 30–36.
2. Жигалкіна Ю. М. Вторинна мовна особистість у контексті міжкультурної комунікації // Наукові праці. Філологія. Мовознавство. 2017. Вип. 282, С. 36–39.
3. Каневская О. Б., Гострая Е. В. Модель формирования вторичной языковой личности посредством работы с прецедентными феноменами культуры на уроках русского языка как иностранного // Интеграция образования. 2020. № 2. С. 296–315. DOI: 10.15507/1991-9468.099.024.202002.296-315
4. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. М.: Издательство ЛКИ, 2010. 264 с.
5. Катермина В. В., Логутенкова О. Н. Вторичная языковая личность в контексте культуры // Актуальные проблемы филологии и педагогической лингвистики. 2018. № 1 (29). С. 42–50. DOI: 10.29025/2079-6021-2018-1(29)-42-50
6. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою (початок вивчення з 1 класу). Російська мова. 5–9 класи (2017) [Електронний ресурс]. URL: <http://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>
7. Халеева И. И. Основы теории обучения пониманию иноязычной речи (подготовка переводчиков): автореф. ... доктора педагогических наук: 13.00.02, 10.02.19. Москва, 1990. 36 с.